

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Роль держави в процесах забезпечення стійкого функціонування національної економіки закономірно зростає в умовах політичної нестабільності, криз, глобальних потрясінь, військових конфліктів тощо. Внаслідок війни в Україні очікується катастрофічне падіння ВВП. За оцінками Світового банку економіка України у 2022 році скоротиться на 45,1 відсотків, при цьому масштаби падіння ВВП залежатимуть від тривалості та інтенсивності війни [1]. Також прогнозується, що темпи світового ВВП знизяться з 6,1 % у 2021 р. до 3,6% – у 2022 році, країн Європейського Союзу з 5,4 до 2,9 % відповідно. Розвинені країни втратять 1,9 % ВВП та матимуть приріст лише в 3,3 %. Найбільше внаслідок воєнних дій в Україні постраждають країни, що розвиваються, темпи зростання яких уповільняться з 6,8 % до 3,8 % у 2022 році. За таких прогнозів, мінімізація негативних наслідків руйнації країни можлива шляхом застосування проактивних механізмів регулюючого впливу держави на економічні процеси [2, с. 16].

В умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України актуалізується роль недержавних пенсійних фондів. Недержавні пенсійні фонди (НПФ) в усіх країнах світу визнані важливими соціальними інститутами щодо поліпшення матеріального становища непрацездатних членів суспільства й мають високий рівень довіри громадян до пенсійної накопичувальної системи.

Головна мета пенсійної системи – забезпечити одержання доходу громадянами після виходу на пенсію. Це включає запобігання бідності, стабілізацію споживання та страхування від ризиків протягном трудової діяльності та в похилому віці.

Держава гарантує дотримання законодавства з метою захисту майнових прав і законних інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення шляхом здійснення нагляду та контролю з боку державних органів управління.

Державний нагляд та контроль за діяльністю недержавних пенсійних фондів, адміністраторів пенсійних фондів, страхових організацій та банківських установ здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку у межах повноважень і в порядку, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [3], Законом України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та іншими актами законодавства України [4].

Контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції у системі

недержавних пенсійних фондів здійснює Антимонопольний комітет України.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку повинна вживати заходів щодо захисту прав учасників недержавного пенсійного забезпечення, в тому числі шляхом подання позову до суду в інтересах таких осіб, якщо їх права порушуються будь-якими особами, підприємствами, установами, організаціями, включаючи органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку застосовує засоби нагляду, інспектування та заходи впливу згідно з законодавством про державне регулювання ринку цінних паперів.

Об'єктами державного нагляду виступають НПФ, які за видами можуть бути відкритими, корпоративними та професійними. Відповідно до інвестиційної політики, яку обирає недержавний пенсійний фонд, він може впроваджувати свою політику. Тому сутність державного контролю перш за все полягає у встановленні певних вимог до суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення щодо надання ними послуг відповідної якості через систему державної реєстрації, ліцензування, відповідних кваліфікаційних вимог тощо.

Недержавні пенсійні фонди з визначеним внеском працюють в Україні з 2005 року. У грудні 2021 року черговий раз виникло погрозлення в урядових структурах та серед громадськості навколо питання недержавного пенсійного забезпечення. Стало відомо про запуск Кабінетом міністрів України пілотного проекту зі сплати роботодавцями накопичувальних внесків до недержавних пенсійних фондів. Проект стосується підприємств, що підпадають під велику приватизацію.

На початку лютого 2022 року Міністерство соціальної політики звернулось з листом до Кабінету міністрів України з пропозиціями стосовно запровадження накопичувальних пенсій на усіх державних підприємствах України (йдеться про суб'єктів господарювання з часткою державної власності понад 50% у статутному капіталі). Ця ініціатива передбачає сплату роботодавцями накопичувальних пенсійних внесків у розмірі від 2% заробітної плати до недержавного пенсійного фонду для більш ніж половини працівників. Витрати на сплату вказаних внесків мають бути включені до фінансових планів держпідприємств на 2023 рік. Отже, питання накопичувальних пенсій знову актуалізувалося.

Закон №1057-IV «Про недержавне пенсійне забезпечення» був прийнятий Верховною Радою ще 9 липня 2003 року [5]. Очевидно, що більшість українців не довіряють банківським та іншим фінансовим установам, у тому числі й НПФ. Натомість роботодавці не бачать для себе сенсу в укладенні пенсійних контрактів та сплаті накопичувальних внесків на користь співробітників. З понад 25 000 українських підприємств пенсійні контракти з НПФ уклали лише трохи більш як 2 000. Сьогодні в Україні налічується 60 НПФ, з яких тільки близько 15 розвиваються, нарощують кількість клієнтів та користуються їх довірою.

Натомість з урахуванням демографічних тенденцій держава не має ресурсів для гідного рівня грошового забезпечення пенсіонерів. Індивідуальні пенсійні накопичення неминуче повинні ставати нормою. Поряд з тим, накопичувальні пенсійні програми на підприємствах варто розглядати як істотну конкурентну перевагу роботодавців на ринку праці. Адже боротьба за кваліфіковані кадри посилюється, а молоді працівників вже не мають звички триматися за робоче місце, якщо воно не влаштовує. З боку держави на разі здійснюються кроки з розробки механізмів гарантування безпеки накопичення коштів через НПФ. Після 2026 року на недержавні пенсійні фонди планується поширити систему Фонду гарантування вкладів.

На разі умови виплат через НПФ мають суттєві відмінності від державного пенсійного забезпечення. Пенсію з фондів можна починати отримувати в 50 років, тобто не чекаючи досягнення встановленого законодавством пенсійного віку. Натомість строк та періодичність виплат встановлює сам платник (якщо внески за нього не робить роботодавець). Мінімальний термін внесення коштів до НПФ складає всього 10 років, а не 25-30 років як за умови призначення пенсії від держави.

24 лютого 2022 року почався відкритий воєнний напад Росії на Україну. Війна в Україні триває вже пів року, але попри це соціальні виплати та пенсії продовжують виплачувати. Крім того, навіть реалізуються обіцяні надбавки до пенсій, відтак вже було кілька перерахунків, у зв'язку з ростом прожиткового мінімуму. Підвищували пенсію майже на 50% військовим пенсіонерам. Планують підвищувати пенсію абсолютно всім громадянам у грудні та окремій віковій категорії в жовтні. Але всі ці виплати здійснюються з дотацій міжнародних донорів.

Дефіцит Пенсійного Фонду зростає з кожним днем. І хвилювання виникають не за теперішній час, а за період післявоєнної відбудови України. На жаль, після війни на українців може чекати дуже важкий період та сильний економічний спад. Пенсійна система постраждає однією з перших, адже традиційно в період війни та після неї, в країні погіршується демографічна ситуація, відбувається еміграція в першу чергу молодого та працездатного населення. Ускладнює ситуацію й

той факт, що вчасно не було проведено всі пенсійні реформи, й реалізувати їх найближчим часом не видасться можливим.

В умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України можливі варіанти розвитку подій. Один з них – так званий «план Маршалла для України», де Україну активно відбудовують, а її економіка стрімко зростає. «У цьому зацікавлені як західні партнери, так і Україна. Безумовно, наша зацікавленість значно сильніша. Висловлювання західних політиків щодо перемоги України у війні з росією та щодо розробки довгострокового плану підтримки України свідчить про те, що в Європі вірять, що Україна здатна перемогти росію і подолати свої економічні проблеми» [6].

Інший – повністю протилежний і він можливий якщо війна затягнеться на довго. В такому випадку міжнародні інвестиції будуть зменшуватися, пільгові кредити надаватимуться довше, а гранти рідше. На Україну чекає сильний економічний занепад, а громадяни стикнуться з глобальним зниженням доходів та рівня життя. Саме в такі моменти не виключена затримка соціальних виплат, або й зовсім крах пенсійної системи.

Таким чином, роль недержавних пенсійних фондів в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови України в реалізації впровадження недержавної пенсійної системи, яка дасть можливість для працівників підприємств забезпечити додаткове джерело доходу за умов виходу на пенсію завдяки пенсійним коштам, накопиченим на їх індивідуальних пенсійних рахунках та збільшити внутрішні інвестиції із довгостроковим прогнозованим інвестиційним ресурсом.

Список літератури

1. Protecting the most vulnerable must be foremost in addressing economic fallout of war in Ukraine. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/conflict/brief/the-world-bank-group-and-ukraine>
2. Олешко А.А., Будякова О.Ю., Квас В.О. Регулююча роль держави у відновленні національної економіки. Економіка та держава. 2022. № 8 С. 15-18. DOI: 10.32702/2306-6806.2022.8.15
3. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
4. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/448/96-%D0%B2%D1%80>
5. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 No 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
6. Данилишин Б. Про «план Маршалла для України» і не тільки. Який курс для післявоєнної відбудови економіки краще обрати Україні? Економічна правда. 11.04.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/1/685066>